

Samfundsvidenskaber i ressourcekonkurrence¹

**Heine Andersen, Professor, Sociologisk Institut, Københavns Universitet,
ha@soc.ku.dk**

Konkurrenceudsættelse har været et nøgleord i forskningspolitik de seneste årtier, og den eksterne finansierungsgrad er øget kraftigt. Artiklen analyserer konsekvenser og finansieringskilder for samfundsvidenskaberne set eksternt i forhold til andre hovedområder, og internt i samfundsvidenskaberne. Samfundsvidenskaberne har tabt til de »våde fag« i konkurrence om eksterne midler, men har alligevel nogenlunde kunnet bevare deres ressourceposition i kraft af øget studentertilgang, frem for alt til de erhvervsøkonomiske fag. De økonomiske fag har øget deres andele af samfundsvidenskabernes eksterne midler, for nationaløkonomiens vedkommende først og fremmest fra forskningsråd. I øvrigt er offentlige myndigheder blevet den største eksterne finansieringskilde, mens forskningsrådsmidler relativt er gået tilbage. Da konkurrencevilkårene for en række finansieringskilder er uigennemsiagte og lukkede med hensyn til både bedømmelsesprocedurer og bedømmelseskriterier, er der grund til at forvente negative konsekvenser for forskningens kvalitet. Der savnes dog empiriske undersøgelser, der belyser dette.

Konkurrenceudsættelse har været nøgleord i forsknings- og universitetspolitik under de seneste årtiers »new public management« regimenter. Bevillingsmæssigt kommer det især til udtryk ved forskydning fra mere faste basismidler til løse projekt- eller programmidler, som på en eller anden måde afhænger af efterspørgsel og performance. Den konkurrenceorienterede politik har været kombineret med en række politisk bestemte målsæt-

ninger og prioriteringer vedrørende forskningens samfundsmæssige og erhvervsmæssige relevans, og har været ledsaget af omfattende ændringer i organiseringen af de forskningspolitiske apparater og organer, såvel som i universiteternes og sektorforskningsinstitutionernes styrelsesforhold. Ligeledes er der i flere runder de seneste tre-fire årtier gennemført gennemgribende ændringer i budgetteringsprincipper for universiteterne med konsekvenser for ressourceallokeringen.

Hensigten med den foreliggende artikel er at analysere udviklingen i ressourcetilførsel til de samfundsvidenskabelige discipliner og områder, set i lyset af denne konkurrenceorienterede politik. Jeg vil her både sammenligne samfundsvidenskabernes ressourcetilførsel med andre videnskabelige hovedområder og se på fordelingen internt i samfundsvidenskaberne. Den empiriske analyse bygger foruden på officielle statistikker fra to datasæt: 1) En særkørsel af forskningsstatistikens grunddata vedrørende samfundsvidenskaberne for perioden 1982-2008. Heraf fremgår ressourceudviklingen fordelt på discipliner. 2) Et materiale fra Forsknings- og Innovationsstyrelsen om forskningsrådsansøgninger 2001-2006, kombineret med registerdata fra Danmarks Statistik. Dette viser specielt fordelingen af forskningsrådsmidler mellem fag.

Policy-analyser om forsknings- og universitetspolitik er desværre et forsømt område i dansk forskning, f.eks. om interesser og magtforhold bag de overordnede mål, resourceprioriteringer og konkrete beslutninger, for ikke at tale om analyser af effekterne af disse beslutninger. De store reformer af styrelsesforhold og finansieringsformer i de seneste årtier er alle lavet uden forudgående problemudredninger og analyser.² I det følgende må jeg desværre også nøjes med en nødtørftig oversigt over konkurrenceorienterede forskningspolitiske reformer som baggrund for tolkning af de observerede udviklingsforløb i resourceallokeringen.

Jeg vil gå frem på følgende måde: Først vil jeg give en ganske kort oversigt over de vigtigste forskningspolitiske tiltag samt de rammer og principper, der influerer på resourceallokeringen i forskningen i den offentlige sektor, hvor konkurrence kan siges at spille en rolle. Dernæst vil jeg i anden del kort redegøre for, hvorledes man kan forstå fænomenet konkurrence i videnskaberne. Tredje del omfatter så den empiriske analyse: Konsekvenserne af konkurrence for: 1) Fordeling mellem hovedområder, og 2) Fordeling internt i samfundsvidenskaberne mellem discipliner og tværfaglige områder.

Forskningspolitiske tendenser af betydning for konkurrence om ressourcer

Forskning i offentligt regi er i hovedsagen blevet bedrevet inden for tre typer af institutioner (andele af forskningsudgifter i 2009 i parentes): Universiteter (77 procent), hospitaler (15 procent) og sektorforskningsinstitutter mv. (4 procent). Dertil kommer forskning på museer, biblioteker, arkiver mv. (4 procent), (Forskningsstatistik 2009: tabel 3). Efter omfattende fusioner i 2007 findes nu (2011) 8 universiteter og kun 4 sektorforskningsinstitutter under fagministerierne i henhold til en særlig lov samt med finanslovsbevillingen, hvortil kommer yderligere et antal institutter i offentligt regi med finanslovsbevillinger

(bl.a. Dansk Institut for Internationale Studier og Institut for Anvendt Kommunalforskning). I 2006, før fusionerne, var antallet af sektorforskningsinstitutter 12, som dengang tegnede sig for 15 procent af udgifterne.

For alle typer af institutioner gælder, at der er en flerhed af finansieringskilder og -mekanismer, som jævnligt er ændret de seneste årtier. Lad os her fokusere på konkurrence forstået som tildeling af ressourcer under vilkår af knaphed og bestemt af efterspørgsel og forskernes evner til at opfylde denne. Grundlæggende er i denne sammenhæng sondringen mellem intern (tilført direkte over finanslov) og ekstern finansiering (midler tilført ad andre kanaler).

For universiteterne gælder, at deres samlede finanslovsbevillinger er sammensat af flere komponenter, hvoraf basisbevillinger til forskning udgør en. Disse basisbevillinger har igen været bestemt af flere faktorer, dels ved fremskrivning af historiske forhold, og (siden 1981) dels af en komponent sammensat af indtjening af uddannelsesbevillinger (gennem gennemførte eksaminer; vægtet med 50 procent frem til 2008), indtjening via eksterne bevillinger (siden 2000; vægtet med 40 procent frem til 2008) og ph.d.-produktion (10 procent). I 2009 blev desuden indgået en politisk aftale om, at institutionernes publiceringsaktivitet, målt gennem den såkaldte »bibliometriske forskningsindikator«, skulle indgå som en del af grundlaget for beregning af basismidler (under indfasning siden 2009, ikke dækket af det foreliggende datamateriale). Det ses, at forskningspræstationer i dette regime kun kan påvirke institutionernes ressourcetilførsel ved, at universiteterne og deres forskere fremskaffer eksterne bevillinger, idet disse så oven i købet multipliceres op gennem forøgelse af basisbevillinger. I 2008 dækkede ekstern finansiering 37 procent af forskningsudgifterne på universiteterne (Forskningsstatistik 2008, tabel 3). Dertil

kommer altså, at en del af basisbevillingerne er bonus for denne eksterne indtjening.

For sektorforskningsinstitutterne mv. under ministerierne er finansierungsstrukturen noget enklere, idet den består af en grundbevilgning (fra fagministerium eller anden ansvarlig myndighed) plus eksterne bevillinger. Her var den eksterne finansierungsgrad i 2008 ligeledes 45 procent. I 2006, før fusionerne i 2007, var den oppe på 50 procent, altså noget højere end på universiteterne.

For hospitalernes vedkommende var den eksterne finansierungsandel i 2008 ca. 50 procent.

Det skal tilføjes, at der internt på institutionerne er andre allokeringmekanismer, der skaber andre konkurrenceforhold mellem fakulteter, institutter og forskere indbyrdes om de ressourcer, institutionerne råder over, herunder om adgang til basismidler.

Eksterne finansieringskilder

Når vi taler om konkurrencebaseret ressourceallokering på aggregerede niveauer, er det altså den eksterne finansiering, der er mest afgørende. Denne spiller til gengæld også en

ganske stor rolle, men som vi ser af tabel 1, er denne tilstand af nyere dato. Den eksterne finansierungsgrad begyndte for alvor at stige fra starten af 1980'erne, og er vokset fra 16 procent i 1982 til 40 procent i 2008.

Blandt de eksterne kilder er det fortsat de offentlige kasser, der bidrager mest, selvom stigningen relativt set har været større blandt de øvrige kilder. I 2008 udgjorde forskellige offentlige kilder 56 procent af den samlede eksterne finansiering, i alt godt 3 mia. kr. Resten kom fra private fonde, EU, virksomheder i ind- og udland mv. Da disse midler typisk tildeles mere formålsrettet og ofte efter konkrete udbud og ansøgninger, åbner denne kanal ganske store muligheder for styring af forskningsprioriteringer. Helt generelle forskningspolitiske prioriteringskriterier har siden slutningen af 1970'erne været samfundsmæssig og erhvervsmæssig relevans og nytte (kondenseret i »fra forskning/tanke til faktura«-parolerne) og i de senere år også en opprioritering af teknologi og naturvidenskab som fagområder (delvis som reaktion på vigende søgning til uddannelser på disse områder). Dertil kommer prioriteringer orienteret mod særlige »virkemidler«, såsom tværfaglighed, internationalisering, ligestilling ol.

Realisering af disse mål er dog vanskeliggjort af, at det hidtil ikke er lykkedes at koordinere de forskellige ressourceforvaltere, der udleder midler. Blandt disse er forskningsråd og ministerier de største. Hvad forskningsråd angår, har der gennem årene været en del øremærkede midler til strategiske programmer og formål, og denne kategori præges af opprioritering af teknologiske, naturvidenskabelige og sundhedsvidenskabelige områder. Begrebet programmer, såkaldte cigarkassemidler, som i finansloven blev afsat til særlige områder til uddeling via forskningsråd eller særlige programkomiteer, opstod allerede i 1970'erne, men ekspanderede for alvor fra midten af 1980'erne. De største var Det Teknologiske Udviklingsprogram (1985-),

*Tabel 1. Forskning i offentlig sektor.
Finansieringskilder 1982 og 2008 i procent*

	1982	2008
Finansieringskilde:		
Intern	84	60
Ekstern	16	40
Heraf:		
Forskningsråd	4	9
Andre offentlige	7	13
Organisationer og fonde	2	7
Danske virksomheder	1	4
Udenlandske kilder	2	6
Total, mill. 2008- kr.	5.355	14.706

Kilde: Forskningsstatistik 1982, tabel 16 og 17.
Forskningsstatistik 2008, tabel 3.

Det Biotechnologiske Forsknings- og Udviklingsprogram (BioteK, 1986-), og senere kom nogle store fødevareteknologiske programmer, efterfulgt af mange af langt mindre dimensioner. Med ændringen af lov om forskningsråd i 2003 blev der oprettet et særligt strategisk forskningsråd, hvis bevilling er vokset fra kr. 151 mill. i 2004 til 1.119 mill. i 2010, og programpakkerne blev afskaffet. Teknologiske områder blev yderligere tilgodeset i 2002 med oprettelse af Rådet for Teknologi og Innovation (936 mill. i 2008) og i 2005 desuden med Højteknologifonden (280 mill. i 2008). Til sammenligning modtog Det Frie Forskningsråd 974 mill. i 2002 og 1.364 mill i 2010.

Ud over forskningsrådene er det især ministerierne, der råder over midler til forskning og udredning, som de kan rekvirere fra forskningsinstitutionerne (med eller uden opslag og dermed med eller uden åben konkurrence). Disse vil selvsagt også være bestemt til konkrete, policy-orienterede formål såsom energi, miljø, erhvervsudvikling mv. Uanset den begrænsede koordination har hovedtendensen peget i retning af pres mod øget praktisk, politisk og erhvervsmæssig relevans.

Hvad angår konkurrencebetingelserne for disse offentlige midler, er de mest gennemskuelige for forskningsrådene, der uddeler efter åbne opslag, ansøgninger og fagkyndig vurdering ud fra kvalitet. Programmidler, virkemidler og ansøgningsvilkår kan dog være afgrænset, således at ansøgerkredsen i praksis bliver ret snæver. Når det gælder de øvrige offentlige midler, fra ministerier mv. er det langt mindre gennemskueligt. Her har der sjældent været tale om opslag, og ofte rekvireres projekter hos mere eller mindre faste leverandører, f.eks. et sektorforskningsinstitut, eller udvælges af en rekvirent blandt et begrænset antal mulige leverandører. Her er det således tvivlsomt, i hvor høj grad der kan tales om konkurrence i egentlig forstand. Man må formode, at bevillingsgiver søger at

udvælge, hvad der bedst opfylder det konkrete vidensbehov til den mest fordelagtige pris, men hvordan udvælgelsen foregår, er ofte uigennemskuelig.

En nyskabelse, der udgør en undtagelse i så henseende, er Grundforskningsfonden, som blev oprettet i 1994, og som med uddelinger på nogle hundrede millioner om året (ca. 2 procent af de samlede forskningsbevillinger) er en ganske stor spiller.

Når det gælder den private sektor, er de største bidragydere til forskning på universiteter og sektorforskningsinstitutter mv. private fonde og organisationer, kun sekundært private virksomheder. Der findes mig bekendt ikke et samlet overblik over, hvilke konkurrencevilkår der gælder her med hensyn til emneafgrænsning, krav til bevillingsmodtagere, ansøgnings- og bedømmelsesprocedure mv. Mit indtryk er, at de fleste fonde er orienteret mod særligt afgrænsede områder, og at der som regel uddeles efter ansøgning, men at kriterier og procedurer, såvel som gennemsigtighed og offentlighed herom, varierer. For private virksomheder gælder selvsagt, at bevillinger uddeles med henblik på privatøkonomisk udnyttelse.

Konkurrence og kvalitet i forskningen

Som rationale bag konkurrence som normativt princip anføres som regel, at det fremmer kvalitet og optimerer ressourceallokering. Dette har faktisk også været og er fortsat en grundantagelse i fremtrædende videnskabs-sociologisk teori og empirisk forskning, nemlig den funktionalistiske synsmåde i traditionen fra Robert K. Merton (Storer og Merton 1973; Cole 1992). I denne teori tænkes imidlertid ikke på konkurrence om penge, men om anerkendelse, og en afgørende forudsætning er, at konkurrencen foregår som fri forskning, dvs. helt åbent og på universalistiske præmisser, således at resultater er offentligt tilgængelige, dvs. publiceres, så de

kan granskes og anvendes i videre forskning, hvis de godtages.

Det er velkendt, at den funktionalistiske teori kan kritiseres og er blevet det. Som et forenklet billede af, under hvilke forudsætninger konkurrence kan have gavnlige virkninger, er den imidlertid oplysende. Man skal blot være opmærksom på, at dette idealiserede billede ikke nødvendigvis afspejler virkeligheden. En central antagelse er, at moderne videnskab er organiseret i relativt autonome, disciplinomsplændende forskerfællesskaber, hvor forskerne konkurrerer om at frembringe de bedste og mest banebrydende resultater for derved at opnå anerkendelse. Hvis der er tale om nogenlunde varige og integrerede forskerfællesskaber, dannes på den måde et prestigehierarki, der tjener flere vigtige funktioner. De væsentligste er resultatvurdering efter kollegial granskning, synliggørelse af kvalitetskriterier og prioriteringer på forskningsdagsordenen. Prestigehierarkiet rangordner i første række resultater, i næste led videreføres anerkendelsen til forskerne og til de anvendte fælles kommunikationsmedier (tidsskrifter) samt eventuelt til forskningsinstitutioner og discipliner. Videnskabelige discipliner og forskningsfelter med en vis grad af institutionalisering og autonomi har historisk vist sig at kunne udvikle en regulerende normstruktur, der fremmer denne præstationsorientering og prestigeallokering efter præstationer. (En tilsvarende redegørelse for forskningens organisering findes i Richard Whitleys (2000) begreb om forskningsfelter som organiseringer baseret på reputation. Også Bourdieus (1975) teori om videnskabelige felter med kamp om videnskabelig kapital betoner konkurrenceelementet).

I den periode i historien, hvor moderne fri forskning har eksisteret, er der hermed dannet en unik form for organisering, arbejdsdeling og resourceallokeringsmekanisme på internationalt plan, i vid udstrækning selvgroet og udviklet som en spontan orden,

der ikke er udtænkt eller konstrueret af nogen central myndighed. Forskningsfrihed indebærer, at resourceallokering sker ved, at forskerne vælger at bruge de midler, de får stillet til rådighed, inklusive deres egne evner, til løsning af de spørgsmål, de vurderer, er de vigtigste blandt dem, der formodes at kunne gives svar på, og som de mener, at de er bedst til. Samtidig vil forskerne søge at undgå spørgsmål, som allerede er løst, eller hvor de vurderer ikke at have chancer i forhold til konkurrenter. Det skulle sikre, at ressourcer kanaliseres derhen, hvor chancer for udbytte i form af ny erkendelse er størst. Anerkendelsesregimet kan dermed styre, eller i hvert fald påvirke, strømmen af økonomiske ressourcer. I den forstand kan prestige ses som funktionel ækvivalent til penge, og prestigeallokering gennem fælles kommunikationsmedier som ækvivalent til markeder i økonomisk forstand. Det, der konkurreres om i dette regime, er således anerkendelse, og dem der konkurrerer, er individuelle forskere eller teams, som arbejder på fælles projekter. Penge har her kun værdi som midler til opnåelse af resultater, der kan frembringe anerkendelse, og er ikke et mål i sig selv.

En afgørende forskel mellem anerkendelsesregimet og pengeregimet vedrører ejendomsretten til resultater. I anerkendelsesregimet er en stærk norm, understøttet af publiceringspresset, at resultater er kollektiv ejendom, modsat pengeregimet. Anerkendelse tildeles ud fra videnskabelig værdi og ophavsret, ikke ejendomsret. Penge allokeres ud fra kommercielle potentialer og afkast, og er underlagt ejendomsret. Der er udbredt enighed om, at forskning som ikke kan patentbeskyttes, dvs. forskning, der har karakter af kollektive goder, ikke kan produceres på privatkapitalistiske markeders vilkår. Der er desuden enighed om, at der findes videnskabelige resultater, som principielt vil have, eller bør have, karakter af kollektive goder. I så fald bør konkurrence om ressourcer underlægges anerkendelsesregimet. Hvis forskning

foregår med økonomisk indtjening som mål, ændrer regimet karakter. Så vil kun viden, der forventes at give privat afkast, blive sat i produktion, og patentbeskyttelse og virksomhedernes interesse i at beskytte deres videnbase medfører, at forskningen unddrages fra offentlighed og dermed fra en række af de mekanismer, der sikrer kvalitetskontrol, dvs. publicering og åben kollegial granskning.

Man kan således forenklet tale om, at resourcefordelingen fremkommer som et samspil mellem tre regimer i allokeringen af økonomiske ressourcer til forskning: Forskningsens eget anerkendelsesregime, det politiske magtregime og markedets pengeregime. Kun hvis anerkendelsesregimet bevarer primat, og kun hvis konkurrence foregår i forhold til åbne og synlige kvalitetskriterier, vil konkurrence øge kvaliteten. I det følgende vil de fordelingsmæssige resultater heraf og udviklingen i finansieringskilder specielt for samfundsvidenskaberne blive afdækket. Afslutningsvis vender jeg tilbage til overvejelser over konsekvenser for forskningens kvalitet.

Konkurrence mellem hovedområderne

Man støder af og til på den opfattelse, at samfundsvidenskaber i Danmark har haft relativt gunstige resourcevilkår sammenlignet med andre lande. I en pressemeddelelse fra viden-skabsminister Helge Sander fra september 2009 kunne man læse følgende:

»Forskningsbarometer 2009 viser, at Danmark bruger relativt flere bevillinger til sundhedsvidenskab, humaniora og samfundsvidenskab sammenlignet med udlandet.«

Det viste sig imidlertid, at *Forskningsbarometer 2009* (s. 58) dels byggede på elementær fejlbehandling af OECD-statistikken (manglende oplysninger om bevillinger blev læst, som om bevillinger var lig nul) og dels, at det var et begrænset og skævt udvalg af lande, der indgik i sammenligningen (førende forskningsnationer som USA, UK, Frankrig, Holland og Sverige var således ikke med).³

International statistik er ukomplet og usikker, og internationale sammenligninger over tid må man afstå fra, selv på niveau for hovedområder. Inden for landets grænser kan udviklingen derimod følges med større sikkerhed. Indledningsvis kan vi konstatere, at udgifter til offentlig forskning under et har været i nogenlunde konstant vækst i hele den periode, hvor der findes statistik (dvs. siden 1967). Ressourcetilgangen er nogenlunde fordoblet for hver to årtier, således at der altså nu bruges ca. fire gange så meget på offentlig forskning som omkring 1970. Væksten er for alle områder foregået nogenlunde jævnt frem til slutningen af 1990'erne, hvor en afmatning indtraf, som fortsatte frem til de seneste år.

Ser vi dernæst på fordelingen på hovedområder af de totale udgifter, er der kun små forskydninger. I 1970'erne voksede samfundsvidenskab og humaniora fra nogle ganske få procent til at modtage 10-12 procent af ressourcerne, hvilket ikke har ændret sig meget siden. Samfundsvidenskaberne falder lidt fra starten af 1980'erne, for så igen at nå op på 13 procent i 2005 (databrud fra 2006). Den største ændring har været forskydning til fordel for sundhedsvidenskab på bekostning af især jordbrugs- og veterinærvidenskab og naturvidenskab.

Langt større ændringer finder vi, når vi ser særskilt på den eksterne finansiering. Den har for det første været stærkt stigende, og for det andet har stigningen fordelt sig skævt mellem fag. Samlet er bidrag fra de eksterne kilder omtrent ottefoldet siden omkring 1980, og væksten er frem for alt sket frem til 2002, fra hvilket år der sker en afdæmpning. Hvordan er det gået samfundsvidenskaberne i denne konkurrence? Dette kan vi få et indtryk af ud fra tabel 2, der viser fordelingen af de eksterne midler på hovedområder i udvalgte år siden 1979.

I 2008 træder sundhedsvidenskab og naturvidenskab frem som sværvægterne, og den

Tabel 2. Eksternt finansierede forskningsudgifter fordelt i procent på faglige hovedområder, 1979-2008. 2008-priser

Hovedområde	1979	1982	1991	2001	2005	2008
Naturvidenskab	27	27	26	28	24	27
Teknisk videnskab	23	22	20	14	13	13
Sundhedsvidenskab	23	18	26	30	34	33
Jordbrugs-/veterinærvidsk.	10	16	15	14	12	10
Samfundsvidenskab	13	12	7	8	9	11
Humaniora	5	4	6	7	8	5
I alt, procent	100	100	100	100	100	100
I alt, mill. 2008 -kr.	773	848	2653	4684	4796	5896

Note: Fagene psykologi og pædagogik er fra 2006 overført fra humaniora til samfundsvidenskab.

mest iøjnefaldende ændring i perioden er, at de tekniske videnskaber er sakket agterud, fra 23 procent til 13 procent, og de tabte andele er ubeskåret gået til sundhedsvidenskab, der vokser fra 23 procent i 1979 til 33 procent i 2008. Dette ret voldsomme skred fortjener en udlægning, før jeg omtaler samfundsvidenskaberne.

Sundhedsvidenskabernes vækst

Sundhedsvidenskabernes over gennemsnitlige vækst modsvarer af deres i særklasse store vækst i den eksterne finansieringsgrad fra 13 procent i 1982 til 42 procent i 2008. Væksten skyldes først og fremmest voldsomt øgede bidrag fra to kilder: Ministerier/offentlige myndigheder (forskningsråd indgår ikke her) samt private fonde og organisationer. Førstnævnte vokser fra 26 mill. i 1982 til 605 mill. i 2008 (2008-priser), en vækstrate som ingen andre områder kommer i nærheden af, mens fonde mv. stiger fra 40 mill. i 1979 til 568 mill. i 2008 (2008-priser). Til sammenligning modtog naturvidenskaberne i 2008 kun 244 mill. fra sidstnævnte kilde, de øvrige områder under 100 mill. kr. hver. Sundhedsvidenskab modtog i 2008 således broderparten af alle midlerne fra private fonde (52 procent). Uden at have overblik over mangfoldigheden af fonde og deres formål, må jeg formode, at væksten af en række store fonde specielt rettet mod sundhedsvidenskaberne og baseret på penge, indtjent på medicinalprodukter,

her spiller en afgørende rolle. Alene Lundbeckfonden (dannet 1954) uddelte i 2010 384 mill. kr. og Novo Nordisk Fonden (dannet 1989) 185 mill. kr. (2009) til videnskabelig forskning, hovedsageligt inden for sundhedsvidenskab.

Ud over den voksende indtjening fra den offentlige sektor og fra private fonde mv. har sundhedsvidenskaberne også øget deres tilskud fra private virksomheder ganske betragteligt – fra næsten ingenting omkring 1980 til 302 mill. kr. i 2008, mere end de tekniske videnskaber (210 mill. kr.), der blev overhalet af sundhedsvidenskab i starten af 1990'erne, og langt mere end naturvidenskaberne (74 mill. kr.). Mere end halvdelen af de midler, der uddeles af private virksomheder, går til sundhedsvidenskab. Dette ekspansive kredsløb mellem forskning, kommerciel udnyttelse af forskningsresultater og fonde, der bygger på afkast herfra, og som yderligere understøttes af offentlige midler, udgør et relativt nyt mønster (i litteraturen benævnt »triple helix« (Etzkowitz m.fl. 2004), eller akademisk kapitalisme (Slaughter m.fl. 2005) mv.), og har altså tilsyneladende udviklet sig langt kraftigere inden for det sundhedsvidenskabelige område end i relation til naturvidenskab og de tekniske videnskaber, for ikke at nævne samfundsvidenskab og humaniora. Det er en udbredt opfattelse, at disse finansielle koblinger præger prioriteringer inden for sundheds-

videnskabelig forskning til fordel for medicinerer frem for f.eks. forebyggelse, men det er mig bekendt ikke undersøgt i Danmark.

Samfundsvidenskaberne

For samfundsvidenskabernes vedkommende ser vi, at de starter med andele af de eksterne midler på 12-13 procent i 1979 og 1982, for derefter i løbet af 1980'erne at droppe ned til 7 procent i 1991, hvorefter andelen siden har holdt sig nogenlunde stabilt omkring 8 procent (stigningen i 2008 skyldes den før nævnte omlægning i statistikken fra 2006). Den relativt høje andel i starten af perioden skyldes bidrag fra en kategori i forskningsstatistikken, benævnt »øvrige offentlige fonde« (end forskningsråd), som falder ret brat fra 1982. Jeg har ikke været i stand til nøjere at bestemme denne kategori, og kan derfor ikke give en nærmere forklaring. Der indtræder også et mindre fald i samfundsvidenskabernes andel af forskningsrådsmidler i løbet af 1980'erne, et fald som dog genoprettes i løbet af 1990'erne. Bortset fra det specielle fald omkring 1980, har samfundsvidenskaberne altså set over hele perioden nogenlunde bevaret deres andel af de eksterne midler i forhold til de øvrige hovedområder.

Når det har været muligt, skyldes det først og fremmest, at ministerier og andre offentlige myndigheder mangedobler deres efterspørgsel, fra 38 mill. kr. i 1982 til 358 mill. kr. i 2008, dvs. 41 procent af de eksterne midler, som samfundsvidenskaberne tiltrækker. Også bevillinger fra private fonde mv. er øget, så de nu står for godt 10 procent af de eksterne midler. Bidrag fra forskningsråd vokser, men kun i mindre takt, hvilket jeg vender tilbage til. Private virksomheder bidrager derimod meget lidt til samfundsvidenskabelige forskning (svingende omkring 5 procent af de eksterne midler).

De større linier er således: Samlet er de eksterne midler vokset med næsten 800 procent fra 1979 til 2008. Først og fremmest sund-

hedsvidenskaberne har høstet fordel af denne vækst, mens de tekniske videnskaber og til dels også naturvidenskaberne har mistet andele. Forskydningen i efterspørgslen mod sundhedsvidenskab ses både fra offentlig sektor (eksklusive forskningsråd), private virksomheder og fra fonde mv. De erklærede forskningspolitiske bestræbelser på opprioritering af naturvidenskabelige og teknologiske områder synes således ikke at være slået igennem, undtagen hvad angår midlerne fra forskningsrådene, hvor særlige programmer har været sat i gang. Samfundsvidenskaberne har efter en nedgang i 1980'erne nogenlunde bevaret deres beskedne andel på godt 10 procent af de eksterne midler.

Konkurrence internt i samfundsvidenskaberne

Som nævnt ovenfor er den eksterne finansieringsgrad for alle områder under et steget fra 16 procent i 1982 til 40 procent i 2008. For samfundsvidenskaberne (universiteter og sektorforskning) er stigningen i samme periode dog kun fra 17 procent til 28 procent, men altså alligevel så stor, at fordelingen af eksterne midler vil kunne påvirke fagenes relative ressourcetilgang i betydelig grad.

Til belysning af denne udvikling internt i samfundsvidenskaberne vil jeg anvende to typer af data, nemlig dels særkørsler fra forskningsstatistikens grundmateriale, 1982-2008, og dels et datasæt vedrørende ansøgninger til forskningsråd i perioden 2001-2006.

Fordeling af ekstern finansiering.

Forskningsstatistik

Særkørslen er foretaget på grundmaterialet til forskningsstatistikken. Indberetningerne foreligger her på institutniveau, og jeg har fra materialet udvalgt alle samfundsvidenskabelige institutter, samt tværfaglige institutter med væsentlige indslag af samfundsvidenskaber. Institutterne er dernæst grupperet i discipliner, hhv. i en kategori af tværfaglige institutter. For at forenkle analysen har jeg

valgt kun at medtage institutter ved universiteter (sektorforskning mv. er således udeladt, svarende til ca. 15 procent af samfundsvidenskabelig forskning). De disciplinorienterede institutter findes primært på universiteterne i København, Aarhus og Odense samt for fagene erhvervsøkonomi, jura og nationaløkonomi desuden på handelshøjskolerne (Institut for Organisation, CBS, er medregnet under sociologi), mens de tværfaglige især findes på Roskilde og Aalborg universiteter samt Handelshøjskolen i København. Når man taler om konkurrence mellem fag, skal man i denne sammenhæng være opmærksom på, at der langt fra er korrespondance mellem institutfag og forskernes uddannelsesfag. Mest homogene er de juridiske institutter, hvor op mod 90 procent har juridisk grunduddannelse, og nationaløkonomi, hvor det tilsvarende tal er knap 85 procent. For institutterne for statskundskab, sociologi, erhvervsøkonomi og antropologi er tallene væsentligt lavere (60-70 procent). Mange nationaløkonomer er ansat ved erhvervsøkonomiske og tværfaglige institutter, mens sociologer især har bevæget sig ind på tværfaglige institutter (disse tal stammer fra endnu ikke publiceret materiale fra en registerbaseret forskerundersøgelse, jf. Andersen 2011a).

Tabel 3 rummer oplysninger om totale forsk-

ningsudgifter for de enkelte samfundsvidenskaber/tværfaglige områder (fra 2006 er psykologi og pædagogik i statistikken inkluderet i samfundsvidenskab, men jeg har dog trukket disse fag ud).

I hele perioden tegner de tværfaglige institutter sig for den største andel (ca. 40 procent). Ser man først på vækst og forskydninger i perioden, domineres billedet helt i særklasse af et enkelt fag, nemlig erhvervsøkonomi, som er vokset med en faktor 11, så det nu tegner sig for en fjerdedel af udgifterne i 2008, mod 10 procent i 1982. Det store ryk sker i 1980'erne. Jeg skal her pointere, at kun, hvad man kan kalde »klassiske« erhvervsøkonomiske institutter (såsom regnskab/økonomistyring, virksomhedsøkonomi, marketing mv.), er inkluderet, ikke nye tværgående institutter (som f.eks. »Ledelse, politik og filosofi« på CBS). Alle øvrige fag/områder har mistet andele, men er dog vokset ganske betydeligt i absolutte tal, med faktor 3-4. Næststørst vækst finder vi i tværfaglige områder, svagest ved de sociologiske og politologiske institutter (man skal stadig være opmærksom på, at grupperingen bygger på institutbetegnelser). Der kan selvsagt godt foregå disciplinorienteret forskning ved tværfaglige institutter og vice versa; interviewundersøgelser blandt forskere, hvor de er spurgt, hvordan de selv

Tabel 3. Samlede forskningsudgifter (1000 kr., 2008-priser) for de samfundsvidenskabelige discipliner og tværfag; institutter ved danske universiteter; udvalgte år 1982-2008. Angivet i procent.

	1982		1991		2001		2008		Vækst 1982= 100
	Pct.	1000 kr.	Pct.	1000 kr.	Pct.	1000 kr.	Pct.	1000 kr.	
Antropologi	6	21.833	9	55.630	5	53.034	5	81.820	375
Erhvervsøkonomi	10	34.782	23	140.975	21	242.584	24	387.809	1.115
Jura	12	42.155	10	61.202	9	100.652	9	152.627	362
Nationaløkonomi	11	39.438	11	68.844	9	108.394	10	153.814	390
Sociologi	10	36.712	6	39.643	9	108.445	7	120.293	328
Statskundskab	10	35.209	6	39.737	8	96.242	8	121.858	346
Tværfagligt mv.	41	149.011	35	217.836	38	438.196	37	597.740	401
Alle	100	359.141	100	623.867	23	1.147.546	100	1.615.961	450

rubricerer deres forskning, viser, at ca. 45 procent opfatter deres forskning som tværfaglig (Andersen 1996; Kropps (2011) nye undersøgelse viste en endnu højere andel, som svar på et tilsvarende spørgsmål⁴).

Ser vi dernæst på de såkaldt konkurrenceudsatte midler, dvs. den eksterne finansiering, tabel 4, får vi nuanceret dette billede. (Jeg har i denne opgørelse anvendt gennemsnitstal over tiårsperioder for at udjævne kort-tidssvingninger). Som baggrund for tolkning af tallene skal det nævnes, at de to dominerende eksterne kilder i hele perioden er: 1) Forskningsråd, der dækker 44 procent af de eksterne midler i 1980'erne, faldende til 31 procent i 00'erne og 2) Ministerier og andre offentlige organisationer, hvis andel stiger fra 35 procent til 39 procent. Tilsammen dækker disse altså i 1980'erne 79 procent faldende til 70 procent. Private fonde og virksomheder stiger fra 13 procent til 17 procent og EU-midler fra 7 procent til 13 procent.

Tabellen viser ganske store forskelle mellem fagene, både hvad angår niveau for ekstern finansiering og med hensyn til udviklingen over de tre årtier. Ser vi først på det suverænt største vækstfag, nemlig *erhvervsøkonomi*,

fremgår det, måske lidt kontraintuitivt, fagets erhvervsorientering taget i betragtning, at den eksterne finansierungsgrad faktisk i alle årtier er mindre end gennemsnittet. Den store vækst kan således ikke tilskrives særligt store andele af eksterne puljer. Specielt bidrager hovedtageren af erhvervsøkonomisk viden, private virksomheder, meget lidt til finansiering af forskningen. Den væsentligste vækstfaktor er simpelthen den øgede interne finansiering takket være tilgang af studerende, som eksploderede i løbet af 1980'erne, hvor flere andre fag (antropologi, sociologi, statskundskab) var underlagt stærk adgangsbegrænsning, og hvor søgningen til nationaløkonomi stagnerede. Den således genererede vækst har dog samtidig betydet, at erhvervsøkonomi tilsvarende har øget sin andel af den samlede pulje af eksterne midler, hvorved de øvrige fag er blevet udsat for skærpet konkurrence om disse midler.

Jura viser et helt andet og særpræget mønster ved at have en konstant meget lav ekstern finansierungsgrad over hele perioden. Det gælder alle kategorier af eksterne kilder. De lave ressourcebidrag til juridisk forskning fra eksterne brugere kan forekomme overraskende i betragtning af den ofte omtalte mar-

Tabel 4. Eksterne finansierungsgrader i samfundsvidenskabelige discipliner og tværfag samt disses andele af de eksterne midler. Gennemsnit for opgørelsesår inden for hver af de tre tiårsperioder 1980-89, 1990-99 og 2000-08. Angivet i procent.

	Ekstern finansierungsgrad			Andel af eksterne midler		
	1980-89	1991-99	2000-08	1980-89	1991-99	2000-08
Antropologi	25	35	34	11	12	8
Erhvervsøkonomi	7	15	19	9	17	21
Jura	7	7	6	6	4	3
Nationaløkonomi	9	21	33	9	11	14
Sociologi	24	32	29	17	10	9
Statskundskab	15	23	18	9	7	6
Tværfag	14	27	25	39	40	39
Total	13	22	23	100	101	100
Totale udgifter, gnsn. pr. år				Ekstern finansierung, gnsn. pr. år		
1000 kr. pr. år, gnsnt. (2008-priser)	496.900	854.324	1.335.909	65.512	171.726	307.819

kante tendens de seneste årtier til stigende retliggørelse på mange samfundsområder, ikke mindst internationalt (EU, WTO, menneskerettigheder, udbygning af internationale konventioner mv.). Det ses imidlertid ikke at have fremkaldt øget efterspørgsel efter juridisk forskning. Måske kan det til dels forklares ved det juridiske fags professionskarakter med gode substitutionsmuligheder mellem privat praksis og forskning, og dels ved karakteren af de fremherskende forskningsmetoder, der muliggør individualiseret og mindre ressourcekrævende forskning.

I den modsatte ende skiller to fag sig ud ved at have en relativt høj ekstern finansieringsgrad i hele perioden, nemlig *antropologi* (25-34 procent) og *sociologi* (24-32 procent). For begge fag gælder, at empirisk forskning ofte er så ressourcekrævende, at tilførsel af eksterne midler er nødvendig. Begge fag har imidlertid også mistet andele af den samlede (dog voksende) pulje af eksterne midler, mest markant for sociologiens vedkommende. Dog modtager begge fag fortsat over gennemsnittet. Størst har tabet i andele været i tilskud fra forskningsråd, hvor konkurrencen blev skærpet særligt på grund af øget ansøgningspres fra andre fag, navnlig erhvervsøkonomi og nationaløkonomi (jf. nedenfor), og generelt bevillingsfald i starten af 00'erne. Også af puljerne fra ministerier mv. har sociologien tabt andele, om end kun mindre, og beløbet er trods alt vokset i absolutte tal. Skiftet fra forskningsråd til ministerier mv. medfører antagelig også et skift mod mere anvendelsesorienteret forskning, som faciliteres af en relativt fleksibel og ad hocratisk struktur i sociologi, såvel organisatorisk som kognitivt. Sociologi når således op på at få næsten halvdelen af sine eksterne midler (46 procent) fra ministerier og andre offentlige organisationer.

Statskundskab fremviser et mønster i ekstern finansieringsstruktur nogenlunde som sociologi, blot på et lavere niveau. Skønt det poli-

tiske system både er fagets forskningsobjekt og væsentligste aftager af kandidater, er ressourcebidrag, der hentes fra ministerier mv. og fra EU mindre, end hvad fagets størrelse skulle tilsige. Forskningsråd er i alle årene den vigtigste eksterne kilde. Tilsyneladende har statskundskabsinstitutterne på de ældre universiteter ikke i ret høj grad orienteret forskningen mod efterspørgsel fra outputsiden i det politiske system, sektorer som velfærd, sundhed, uddannelse, erhvervspolitik og arbejdsmarked mv., således at disse områder mere er varetaget af tværfaglige institutter (herunder sektorforskning) eller andre fag. Næsten halvdelen af de offentlige midler gik i 00'erne til tværfaglige institutter, en fjerdedel til de erhvervsøkonomiske og 15 procent til sociologi. Statskundskab modtog kun 5 procent. Det kan også have præget statskundskabsfagets værdiorientering, at det i Danmark fra sin grundlæggelse var et gymnasielærerfag, og dermed mere erkendelses- og grundforskningsorienteret, end hvis det havde været en ren embedsmandsuddannelse.

Nationaløkonomi er det andet fag, der vinder andele af de eksterne puljer (fra 9 procent til 14 procent), men det sker på helt andre vilkår end erhvervsøkonomi. Samlet set har faget været ressourcepresset på universiteterne på grund af stagnerende eller svag udvikling i studentertilgang, men man ser, at faget (dvs. fagets forskere) har kunnet kompensere denne afmatning næsten fuldt ud ved at øge den eksterne finansiering. Finansieringsgraden startede med at være 3 procent i 1982 for at vokse til 33 procent i 00'erne, hvilket er klart den største vækst. Medvirkende til væksten har sikkert været stigende finansieringsbehov som følge af nyorientering i økonomisk grundforskning mod øget brug af ressourcekrævende empiri (registerdata, økonometri, behavioral economics mv.). Forskningsråd er i hele perioden den vigtigste og hurtigst voksende kilde, således at nationaløkonomiens andel af forskningsrådsmidlerne stiger fra 12 procent i 1980'erne til 22 procent i 00'erne,

hvori bl.a. også indgår bevillinger fra Grundforskningsfonden (ingen af de øvrige fag har fået bevillinger herfra). Også EU-midler vokser ret kraftigt. Derimod spiller midler fra ministerier mv. ikke så stor en rolle i finansiering af forskningen ved nationaløkonomiske institutter, som man måske kunne forvente i betragtning af den politiske rolle, økonomi har. Det skyldes antagelig en arbejdsdeling, der synes udviklet i økonomisk videnskab, således at de nationaløkonomiske universitetsinstitutter overvejende dyrker grundforskning, mens anvendelses- og policyorienteret økonomisk forskning foregår ved andre institutioner, evt. i tværfaglige miljøer (videnskabssociologen Richard Whitley (2000) har brugt betegnelsen »opdelt bureaukrati« om denne organisationsform).

Hvad endelig de *tværfaglige institutter* angår, udgør de en nogenlunde konstant, måske svagt vigende, andel af samfundsvidenskabernes, ligesom de nogenlunde følger det generelle mønster, hvad ekstern finansieringsandel angår. Der sker ikke de store skift i fordelingen, idet andelen fra ministerier mv. falder noget, mens til gengæld andelen fra private fonde og EU-midler stiger. I internationalt perspektiv viser tidsforløbet interessante træk. Det er næppe undgået manges opmærksomhed, at tværfaglighed er blevet et »buzzword« i de senere års forskningspolitiske ordforråd; i en lidt mere præcis teoretisk betydning bruges gloser som »modus 2«-forskning (Gibbons mfl. 1994). Det fremstilles som regel som en både ønskværdig og accelererende tendens, og der har også været forskningspolitiske tiltag for at fremme tværfagligheden. I Danmark (og enkelte andre lande) var forløbet, at en tværfaglighedsbølge opstod allerede i 1970'erne, især i samfundsforskning og stærkest på de nye universiteter, men også på Handelshøjskolen i København. I den henseende har dansk samfundsforskning altså tilsyneladende været forud for sin tid. Men bølgen ebbede ud i løbet af 1980'erne, og siden har andelen altså været nogenlunde stabil, som

man ser af tabel 3. I modus 2-begrebet indgår ud over tværfagligheden også bl.a. stærkere orientering mod anvendelseskontekst (Gibbons mfl. 1994:), men dette synes dog ikke i særlig grad at kendetegne tværfaglige institutter frem for andre, hvis man ser på omfang af og kilder til ekstern finansiering.

Det er altså klart de økonomiske fag, og især erhvervsøkonomi, der har nydt godt af de øgede eksterne ressourcer, og vundet andele af disse, således at de nu tilsammen har 35 procent mod 16 procent i 1980'erne. Dette kunne tolkes som resultat af øget efterspørgsel efter økonomisk forskning som følge af omstilling fra socialreformatorisk velfærdsregime til økonomisk markeds- og konkurrenceregime, men uanset en sådan omstilling sikkert er en realitet, er det ikke den mekanisme, der forklarer forskydningen – i hvert fald ikke på nogen direkte og umiddelbar måde. For yderligere at belyse dette skal vi se på fordelingen af forskningsrådsbevillinger.

Forskningsråd

Grundmaterialet i tabel 5 er data om ansøgninger til forskningsråd i perioden 2001 – 2006, i alt godt 19.000, suppleret med registerdata fra Danmarks Statistik (materialet er beskrevet i Andersen og Henningsen 2009). Herfra er selekteret ansøgninger fra alle ansøgere med samfundsvidenskabelig uddannelse, i alt 1031, jf. kolonne 3. Alle forskningsråd er med (ikke Grundforskningsfonden), men langt hovedparten af bevillingerne kommer fra Det Frie Forskningsråd, altså primært rettet mod grundforskning. Da dette materiale ikke indeholder oplysning om institutbetegnelse, bygger faggruppering i stedet på ansøgernes uddannelse; derfor er der desværre ikke kongruens i forhold til grupperingen i tabellerne 3 og 4. Især afviger størrelsesforhold, for så vidt angår erhvervsøkonomi og sociologi. For dog at give et sammenligningsgrundlag for vurdering af fordelingen af forskningsrådsmidler på fag er – som den bedst opnåelige indikator på fagenes indbyr-

des størrelsesrelationer – i første kolonne, tabel 5, anført antal videnskabeligt personale på institutionerne, opdelt efter samme kriterier, som forskningsrådsansøgningerne er opdelt efter. Jeg har desuden opdelt mellem handelshøjskoler, gamle universiteter og nye (mere tværfaglige) universiteter (som den bedste approksimation til tværfag i tabellerne 3 og 4).

Først en kort forklaring til tabellens kolonner. I venstre kolonne ser man, at VIP-staben med samfundsvidenskabelig uddannelsesbaggrund i de ordinære stillingskategorier (professorer, lektorer og adjunkter) på universiteterne i perioden 2002-04 var 980 personer (psykologer ikke inkluderet). Aalborg (ekskl. sociologer), Roskilde og Syddansk Universitet er samlet i en gruppe, øvrige er opdelt på uddannelser og institution, som det fremgår. Med denne opdeling ser man, at nationaløkonomer (på handelshøjskoler og universiteter i København og

Århus) bliver den største gruppe, efterfulgt af jurister og erhvervsøkonomer.

De næste kolonner viser ansøgere (471) og ansøgninger (1031) til forskningsrådene, opdelt på samme måde. Heri kan selv sagt indgå andre end de 980, der er ansat i ordinære stillinger, f.eks. forskere med nyligt eller nært afsluttet ph.d.-grad, eller projektansatte ol. Næste kolonne viser succesrater, dvs. andel af ansøgninger, der er imødekommet. Den relativt høje succesrate skal ses på baggrund af, at alle kategorier, også f.eks. rejsebevillinger ol., er medtaget. Sidste kolonne viser fordelingen af bevillinger (godt 303 mill. kr. over de seks år).

Sammenholder man nu yderste venstre og yderste højre kolonne, ser man de relative proportioner mellem fagenes størrelse og deres andele af forskningsrådsbevillinger. Især to steder er der disproportionalitet. For det første får erhvervsøkonomer på handelshøj-

Tabel 5. Fordeling af ansøgere og ansøgninger til forskningsråd 2001-2006 efter ansøgers uddannelse og ansættelsesinstitution. Succesrater (baseret på antal ansøgninger) og fordeling af bevilgede beløb på fag/institution. Angivet i procent.

	Forskerstab	Forskningsrådsansøgninger, 2001-2006			
	Antal VIP, 2002-04	Ansøgere	Ansøgninger	Succesrate	Beløb, kr., fordeling
Antropologer, Kbh. og Aarhus Univ.	4	13	12	31	8
Erhvervsøkonomer, handelshøjskoler	11	9	8	30	4
Nationaløkonomer, handelshøjskoler	8	7	6	41	12
Jurister, handelshøjskoler	2	1	2	39	2
Andre fag, handelshøjskoler	5	8	10	37	18
Jurister, Kbh. og Aarhus Univ.	9	4	3	42	3
Nationaløkonomer, Kbh. og Aarhus Univ.	10	8	6	55	11
Sociologer, Kbh. og Aalborg Univ.	4	5	6	27	4
Statskundsk., Kbh. og Aarhus Univ.	7	12	12	43	11
Aalborg (eks. sociologer), Roskilde og Syddansk (alle)	41	32	33	33	27
Alle	100	100	100	35	100
Procentbasis	980	471	1031		303.221.641

Note: Antal VIP i kolonne 1 omfatter kun professorer, lektorer og adjunkter med samfundsvidenskabelig uddannelse (registerdata, jf. Andersen 2011b). Forskningsråd omfatter Det Frie Forskningsråd, Det Strategiske Forskningsråd og Koordinationsudvalget for Forskning.

skolerne væsentligt mindre andele af forskningsrådspuljen end svarende til faggruppens størrelse (4 procent mod 11 procent). Det ser ud til, at de både er lidt mindre flittige til at søge, og at de har lavere succesrater (30 procent) end gennemsnittet (35 procent). For det andet får omvendt »andre fag, handelshøjskoler« væsentligt større andele end svarende til deres størrelse (18 procent mod 5 procent); denne gruppe består overvejende af politologer og sociologer ved Handelshøjskolen i København. Disse søger relativt ofte, og deres succesrate er lidt højere gennemsnittet. Også nationaløkonomer på handelshøjskolerne henter overproportionale andele relativt til VIP-gruppens størrelse (især Århus-økonomer har høj succesrate).

Samlet (alle samfundsvidenskabeligt uddannede) modtager de to handelshøjskoler 39 procent af forskningsrådsbevillingerne (som afgrænset her), men det er altså kun en lille del heraf, der går til ansøgere med erhvervsøkonomiske uddannelser, og dermed er det antagelig også en relativt lille del, der går til klassiske erhvervsøkonomiske specialer (såsom regnskab/økonomistyring, virksomhedsøkonomi, marketing, mv.). Det skyldes både, at handelshøjskolerne – og det gælder i særdeleshed i København – har rekrutteret mange fra ikke-merkantile fag, ikke mindst i store vækstperioder, og at merkantilt uddannede tilsyneladende sjældnere får ansøgninger igennem. Når de erhvervsøkonomiske institutter i tabel 3 optrådte med så store vækstrater og så store andele af eksterne ressourcer, er det således i høj grad i kraft af ekspansion ud over erhvervsøkonomiens klassiske domæner.

For nationaløkonomerne gælder, at både dem fra de gamle universiteter og fra handelshøjskolerne (hvoraf mange er ansat ved erhvervsøkonomiske institutter) opnår højere andele af puljen, end svarende til andelen af forskere, og her ser det ud til primært at være i kraft af højere succesrater (især på universite-

terne, hvor Aarhus Universitet topper med en succesrate over 70 procent). Man skal være opmærksom på, at mange nationaløkonomer på handelshøjskoler er ansat på erhvervsøkonomiske institutter, bl.a. i finansiering. Også statskundskab får relativt pæne andele, og her takket være både mange ansøgninger og gode succesrater.

Antropologer og sociologer er ret ihærdige ansøgere (antropologer søger primært i Forskningsråd for Kommunikation og Kultur, men ofte også Samfund og Erhverv). Trods relativt lave succesrater (31 procent hhv. 27 procent) opnår antropologerne en overproportional andel af midlerne, mens sociologerne kun lige fastholder en ration svarende til VIP-tal. Endelig ser man, at juristerne søger ret sjældent, især hvis man er knyttet til et af de gamle universiteter; uanset pæne succesrater er det beskedne andele af forskningsråds-midlerne, der går til jurister.

Opsamling: øget eller svækket kvalitetskonkurrence?

Det er fremgået, at der har været en generel ressourcetilvækst i forskning inden for den offentlige sektor, svarende til ca. en firedobling siden 1970. En væsentlig del af denne vækst skyldes vækst i eksterne midler, især siden omkring 1980. Hvad angår fordelingen mellem hovedområderne, er det primært sundhedsvidenskaberne, der har kunnet tiltrække disse eksterne midler, i næste række naturvidenskaberne. Samfundsvidenskaberne har også øget deres eksterne finansiering, men ikke i samme takt som de »våde fag«. Når de alligevel har kunnet bevare en nogenlunde uændret andel af de samlede forskningsressourcer, er det primært baseret på vækst i de midler, der er udløst af en stærkt øget studentertilgang og kandidatproduktion, som arbejdsmarkedet hidtil har opsuget.

Ressourcefordelingen internt i samfundsvidenskaberne siden starten af 1980'erne domineres helt af væksten i de erhvervsøko-

nomiske fag – en vækst på mere end 1000 procent, og en vækst, der primært er genereret af øget studentertilgang. Alle øvrige fag har afgivet andele af de samlede ressourcer. Hvad de eksterne midler angår, har væksten i erhvervsøkonomi også afledt træk på eksterne midler, hvilket kombineret med en øget og relativt succesfuld søgeadfærd fra nationaløkonomi har medført en forskydning mod de økonomiske fag, på bekostning af alle de øvrige fagområder, bortset fra de tværfaglige på handelshøjskolerne.

Inden for udviklingen i fordelingen på de forskellige eksterne kilder udgør sundhedsvidenskaber som nævnt et særtilfælde ved at tiltrække mere end halvdelen af puljerne fra private virksomheder og fonde, ikke mindst i kraft af kredsløbet mellem offentlig forskning, medicinalindustri og fonde, grundlagt af medicinalindustrien. Generelt er offentlige myndigheder dog den største bevillingsgiver, efterfulgt af forskningsråd. Samme rangorden gælder også for samfundsvidenskaberne, men forskningsrådenes andel er på retur, mens alle andre kategorier vokser relativt.

En effekt af den øgede eksterne finansiering, som antagelig er positiv set i et forskningspolitisk perspektiv, er, at eksterne aftagere får tilgodeset deres vidensbehov. Eftersom dette favoriserer ressourcestærke aftagere, er der dog behov for empirisk klarlægning af denne allokeringsemekanismes effekter for prioritering af forskningsspørgsmål.

Det samme gælder i høj grad med hensyn til effekterne for forskningens kvalitet. På trods af den erklærede målsætning om kvalitetsfremme, er der á priori grunde til at forvente det modsatte, således som rammerne og fordelingen på finansieringskilder er i øjeblikket. For det første, fordi konkurrencevilkårene for en række finansieringskilder er uigen-nemsigtige og lukkede med hensyn til både bedømmelseprocedurer og bedømmelseskriterier. En del midler fordeles sågar uden åbne

opslag, uden basis i fagkyndig bedømmelse af anerkendte forskere og uden krav om publicering med review. For det andet, og som konsekvens heraf, fordi ekstern finansiering i nogle tilfælde svækker integrationen i forskningens anerkendelsesregime og dermed i den kollegiale, faglige kvalitetscirkel. Empiriske studier om kvalitetseffekter af konkurrence om eksterne midler er sparsomme, og de få, der findes, vedrører industrifinansieret forskning især inden for teknologi og naturvidenskab. De tyder overvejende på en negativ effekt på publiceringsproduktivitet (Hottenrott og Thorwarth 2011), men der savnes indtil nu studier om samfundsvidenskaber og studier, som retter sig mere direkte mod effekter af forskningens kvalitet.

Noter

1. Artiklen er baseret på projektet »Samfundsvidenskabernes organisering under forandring 1945 til 2000«, som ledes af prof. Christian Knudsen, CBS og er finansieret af Carlsbergfondet. Endvidere deltager prof. Ole Wæver, Københavns Universitet og ph.d.-stip. Kristoffer Kropp, Københavns Universitet. Jeg takker for samarbejde og værdifulde kommentarer.
2. Beskrivelser og analyser af udviklingstendenser i forskningspolitik med yderligere referencer findes i Hansen (2002), Mejlgaard mfl. (2002), Mejlgaard & Aagaard (2009) og Olesen Larsen (2010). Blandt de få eksempler på grundige empiriske analyser kan nævnes Aagaards (2011) afhandling *Kampen om basismidlerne*, Grønbæks (2001), om forskningsråd, og Wright og Ørbergs om universitetsstyrelsesreform (bl.a. Wright og Ørberg 2008).
3. I en mailkorrespondance kunne Forsknings- og Innovationsstyrelsen ikke forklare, hvordan fejlen var opstået og afviste at udsende en korrektion. I Forskningsbarometer 2010 er fejlen dog undgået.
4. Jeg takker Kristoffer Kropp for tilladelse til at bruge dette datamateriale.

Litteratur

Andersen, Heine (1996), »Disciplinære og transdisciplinære forskere i danske samfundsvidenskaber«, *Økonomi og Politik*, 69. årg., nr. 4: 4-17

- Andersen, Heine (2003), *Samfundsvidenskaber i kontekst*, København: Samfundslitteratur.
- Andersen, Heine (2011a), *Forskningsfelter og uddannelsesdiscipliner*, Arbejdsnote 2, København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Andersen, Heine (2011b), *Samfundsvidenskabelige fag og forskningsinstitutioner. Udgifter og finansieringskilder 1970-2008*, Arbejdsnote 3, København: Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Andersen, Heine (under udg.), »Samfundsvidenskaber under ny videnspolitik« i David Budtz Petersen og Jan Faye, red.: *Hvad er videnspolitik?*, København: Samfundslitteratur.
- Andersen, Heine og Inge Henningsen (2009), *Forskningsråd i Danmark. En analyse af forskningsrådenes bevillingspraksis i perioden 2001-2006*, København: Sociologisk Institut.
- Bourdieu, P. (1975), »The Specificity of the Scientific Fields and the Social Conditions of the Progress of Reason«, *Social Science Information*, vol. 14.
- Cole, Stephen (1992), *Making Science, Between Nature and Society*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Etzkowitz, H. & L. Leyesdorff (2005), *Universities and Global Knowledge Economy, A Triple Helix of University-industry-government*, London: Continuum International Publishing Group Ltd.
- Forsknings- og Innovationsstyrelsen (2009), *Forskningsbarometer 2009*, <http://www.fi.dk/publikationer/2009/forskningsbarometer-2009-dansk-forskning-i-internationalt-perspektiv/fb-net.pdf>.
- Forsknings- og Innovationsstyrelsen (2010), *Forskningsbarometer 2010*, <http://www.fi.dk/publikationer/2010/forskningsbarometer-2010>.
- Forskningsstatistik (1967-87), *Forskning og udviklingsarbejde i den offentlige sektor*, København: Forskningssekretariatet.
- Forskningsstatistik (1989-1996), *Forskning og udviklingsarbejde i den offentlige sektor*, København: Forskningsministeriet.
- Forskningsstatistik (1997-2006), *Forskning og udvikling i den offentlige sektor*, Aarhus: Analyseinstitut for Forskning/Center for Forskningsanalyse.
- Forskningsstatistik (2006-2008), *Forskning og udvikling i den offentlige sektor*, Danmarks Statistik, http://www.dst.dk/Vejviser/Portal/FUI/FoU_Offentlige.aspx.
- Grønbæk, David (2001), *Mellem politik og videnskab, reform af det danske forskningsrådssystem 1994-1997*, København: Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.
- Gibbons, Michael, Camille Limoges, Helga Nowotny, Simon Schwartzman, Peter Scott, Martin Trow (1994), *The New Production of Knowledge*, London: Sage.
- Hansen, H. F. (2002), »Hvilken slags politik er forskningspolitik?«, *Økonomi & Politik*, årg. 75, nr. 3: 51-76.
- Hottenrott, Hanna og Susanne Thorwarth (2011), »Industry Funding of University Research and Scientific Productivity«, *Kyklos*, Vol. 64, No. 4: 534-555.
- Kropp, Kristoffer (2011), *Sociologisk forskning i Danmark i historisk perspektiv – en feltanalytisk skitse af struktur og genese*, København: Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet.
- Jensen, Bjarne Lundager (1996), »Dansk forskningspolitik – fra finkultur til national strategi«, *Økonomi og Politik*, årg. 69, nr. 4: 30-39.
- Mejlgaard, Niels, Kaare Aagaard og Karen Siune (2002), *Politik og forskning. Forskningspolitik mellem autonomi og heteronomi*, Aarhus: Analyseinstitut for Forskning.
- Mejlgaard, Niels & Aagaard, Kaare (2009), »Hvilken slags politik er forskningspolitik – nu?«, *Økonomi og Politik*, årg. 82, nr. 2: 50-66.
- Storer, Norman W. & Merton, Robert K. (1973), *The sociology of science, theoretical and empirical investigations*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Ministeriet for Videnskab (2003), *Nye veje mellem forskning og erhverv – fra tanke til faktura*, København.
- Olesen Larsen, Peder (2010), *Stadier på forskningens vej*, Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Slaughter, Sheila og Gary Rhoades (2005), *Academic Capitalism and the New Economy, Markets, State, and Higher Education*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Wright, S. og J. W. Ørberg (2008), »Autonomy and control: Danish university reform in the context of modern governance«, *Learning and Teaching*: 27-57.
- Aagaard, Kaare (2011), *Kampen om basismidlerne*, Aarhus: Center for Forskningsanalyse, Aarhus Universitet.